

O wartości rekreacyjnej obszaru chronionego oraz metodzie jej pomiaru¹

Ludwik Mazurkiewicz, Artur Bosek

Abstrakt. Artykuł przedstawia propozycję metody szacowania wartości rekreacyjnej obszaru chronionego. Przyjęto w nim, że wartość ta jest wypadkową trzech potrzeb rekreacyjnych: potrzeby dotarcia do obszaru chronionego, potrzeby uzyskania korzyści dostarczanych przez jego walory środowiskowe oraz potrzeby zachowania tych walorów w przyszłości. W pracy omówiono wyżej przedstawione komponenty oraz podstawowe założenia dotyczące ich pomiaru oraz pomiaru ogólnej wartości obszaru chronionego.

Słowa kluczowe: obszar chroniony, wartość rekreacyjna, pomiar wartości rekreacyjnej

Abstract. About the recreational value of the protected area and the method of its measurement. The aim of the paper is to present a method enabling to assess the recreational value of a protected area. The method is based on the assumption that it is necessary to recognize people needs first, to determine correctly how they value recreational assets. These are: the need to reach the area of recreation, the need of the consumption of benefits related to its recreational assets, and the need to preserve these assets for the future. The needs are described in the paper, as well as the method of how to asset them is presented.

Key words: protected area, recreational value, measurement of the recreation value

Wstęp

Zarządzanie i gospodarowanie obszarami chronionymi wymaga planowania strategicznego. Jest to proces, który m.in. wiąże się z oszacowaniem wartości zasobów i gruntów danego obszaru. Bez wiedzy o ich wartości trudno jest bowiem w racjonalny sposób nimi zarządzać, a poza tym znajomość ich wartości jest także niezbędna przy sporządzaniu planów zagospodarowania i planów rozwoju dla tych obszarów (Eagles et al. 2002, Mazurkiewicz 2010).

Jak zauważa Giergiczny, współczesna teoria ekonomii zakłada, że wartość wyraża się w cenach rynkowych i uzasadniona jest użytecznością dóbr, inaczej mówiąc, dobra mają wartość tylko wtedy, kiedy bezpośrednio lub pośrednio służą konsumpcji, czyli zaspokajaniu ludzkich potrzeb. Przez wiele lat ekonomiści interesowali się jedynie bardzo wąsko rozumianą wartością użytkową. Wartość lasu była tożsama z rynkową wartością surowców, które można z niego pozyskać (drewno, zwierzyna łowna, owoce runa itp.). Chociaż zdawano sobie też sprawę z istnienia innych składników wartości użytkowej, związanych m.in. z aktywnością

¹ Pracę wykonano w ramach projektu badawczego Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie – DM-15 – finansowanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

rekreacyjną, rzadko kiedy brano je pod uwagę, ponieważ nie były one przedmiotem transakcji rynkowych (Giergiczny 2011).

Niewiele brakowało, aby takie podejście do wartości lasów zakończyło się likwidacją amerykańskich parków narodowych poprzez przywrócenie im gospodarczych funkcji. Jak podaje Giergiczny, w 1947 roku amerykańska komisja rządowa – szukając oszczędności – podjęła decyzję o zmniejszeniu budżetu zarządu parków narodowych, argumentując, że korzyści, których parki dostarczają społeczeństwu są niższe aniżeli koszty ponoszone przez państwo na ich ochronę i utrzymanie. W związku z zagrożeniem likwidacji wielu parków narodowych ich zarząd zwrócił się o pomoc do ekonomistów. Rozwiązanie tego problemu zaproponował Harold Hotelling, twierdząc, że skoro każdego roku amerykańskie parki narodowe odwiedzane są przez wielu ludzi, to wartość satysfakcji jaką czerpią oni z tego tytułu musi być wyższa od kosztu jaki ponoszą, aby się tam dostać. Powiązanie rzeczywistych wydatków dokonywanych przez ludzi, aby odwiedzić dane miejsce pozwala na oszacowanie korzyści rekreacyjnych, jakie dany obiekt dostarcza społeczeństwu. Przeprowadzona analiza wykazała, że korzyści dostarczane społeczeństwu przez parki narodowe wielokrotnie przekraczają wydatki budżetu na ich utrzymanie. W rezultacie udało się zapobiec cięciom w budżecie zarządu parków (Giergiczny 2011).

Obecnie przyjmuje się, że w skład całkowitej wartości użytkowej wchodzi trzy składowe: bezpośrednia wartość użytkowa, pośrednia wartość użytkowa i wartość opcyjna. Ta pierwsza mówi o tym, że wartość danego dobra (lasu, obszaru chronionego, ich fragmentów) można określić w sposób bezpośredni, sprzedając lub kupując je na rynku, ponieważ posiada ono swoją rynkową wartość. Wartość pośrednia to wartość dobra nie dająca się obliczyć, gdyż nie jest przedmiotem wymiany na rynku, a więc nie posiada ceny w sensie możliwości wymiany na pieniądze. Trzeci rodzaj wartości użytkowej to wartość opcyjna, która wynika z możliwości przyszłego wykorzystania dobra, w związku z tym, że może ono posiadać jakieś jeszcze nie odkryte właściwości dające się wykorzystać w przyszłości do zaspokojenia ludzkich potrzeb (Bartczak 2006).

Wartość pozaużytkowa to taka, która nie wymaga bezpośredniego kontaktu z dobrem i jego użytkowania. Wystarczy sama świadomość, że ono istnieje i właśnie sam fakt tego istnienia sprawia, że przypisuje mu się jakąś wartość. Można ją interpretować jako poczucie straty w sytuacji, gdy tego dobra zabraknie, a dokładniej rozmiary, jakie to poczucie przyjmie w subiektywnym odczuciu ludzi posiadających związek emocjonalny z dobrem, gdy dojdzie do jego utraty. Jest ono szczególnie odczuwalne w odniesieniu do dóbr czy znanych zjawisk, takich, które są rozpoznawalne przez wielu ludzi. Przykładem może być świadomość straty cennego ekologicznie kompleksu leśnego jakim są równikowe lasy deszczowe Amazonii czy w Kongo, czy zagłada raf koralowych w dalekiej Melanezji. Przypuszczalnie mało kto z nas był tam czy ma zamiar je odwiedzić, jednak strata każdego ich fragmentu odczuwana będzie jako utrata jakiejś wartości.

Wartość rekreacyjna jest jednym z wielu przykładów pośredniej wartości użytkowej. Obszar chroniony – np. las – dostarcza nie tylko korzyści rekreacyjnych. Są to również korzyści ekologiczne (produkcja tlenu, regulowanie stosunków wodnych, bioróżnorodność czy stabilizacja mikroklimatu).

Podstawowe założenia dotyczące pomiaru wartości rekreacyjnej obszaru chronionego

Dokładne obliczenie wartości rekreacyjnej obszaru chronionego wymaga przede wszystkim rozpoznania, jakimi potrzebami kierują się ludzie, którzy udają się do obszaru chronionego w celach rekreacyjnych, a następnie oszacowania wartości tych potrzeb. Przyjęto zatem, że:

1. każdy wyjazd do obszaru chronionego rodzi się z potrzeby konsumpcji walorów rekreacyjnych obszaru w celu uzyskania korzyści wynikających z kontaktu z nimi (m.in. cisza i spokój, czyste i świeże powietrze, piękno i estetyka otoczenia),
2. ludzie czerpiący korzyści z konsumpcji walorów obszaru chronionego ujawniają potrzebę posiadania pewności, że powyższa konsumpcja będzie możliwa także w przyszłości (ryc. 1).

Ryc. 1. Komponenty wartości rekreacyjnej obszaru chronionego
Fig. 1. Components of recreational value of the protected area

Zaspokojenie potrzeby konsumpcji korzyści związanych z walorami obszaru chronionego wymaga poniesienia kosztu dotarcia do niego. Jego wysokość, albo poziom, do jakiego dana osoba jest w stanie poświęcić swoje zasoby finansowe, żeby dostać się do obszaru chronionego i w nim przebywać, można traktować jako miarę wartości tego obszaru. Nie jest to jednak pełna wartość obszaru i powinno się ją interpretować jako jej dolną granicę. Nie podaje się jednak co jeszcze składa się na wartość obszaru. Dlatego w cytowanym opracowaniu przyjmuje się, że tym co tworzy dodatkową wartość jest wartość generowana w trakcie pobytu, w drodze konsumpcji korzyści związanych z walorami obszaru chronionego.

Ludziom zależy na zachowaniu powyższych korzyści w przyszłości. Wymaga to jednak poniesienia kosztów ich ochrony. W opracowaniu przyjęto, że koszty te, a więc określona część zasobów, z jakich rezygnuje osoba uprawiająca rekreację, aby mieć możliwość kontaktu z walorami rekreacyjnymi obszaru chronionego, nie tylko obecnie, ale także w późniejszym czasie, stanowią miarę wartości, jaką ludzie przypisują obszarowi z punktu widzenia zaspokojenia potrzeby korzystania z jego walorów w przyszłości.

Z powyższych założeń na temat potrzeb osób uprawiających rekreację wynika, że wartość rekreacyjną obszaru chronionego tworzą trzy składowe: (1) koszt podróży do obszaru chro-

nionego – stanowiący dolną granicę jego wartości, (2) wartość walorów rekreacyjnych wartości korzyści związanych z jego walorami rekreacyjnymi oraz (3) wartość obszaru wynikająca z potrzeby zachowania ich w przyszłości, której miarą są koszty ochrony tych walorów. Ich suma stanowi wartość rekreacyjną obszaru chronionego.

Podstawowym dla przeprowadzenia pomiaru tej wartości jest pojęcie wartości czasu przeznaczanego na rekreację, które opiera się na założeniu, że osoba uprawiająca rekreację ceni swój czas i posiada świadomość tego, jaką on ma wartość. Wartość ta ujmowana jest w kategoriach utraconych możliwości. Jej definicja jest następująca: „czas przeznaczony na rekreację wart jest tyle, ile wynosi najniższa możliwa suma pieniędzy, dla jakiej dana osoba jest gotowa zrezygnować z korzyści płynących z rekreacji podejmując w zamian pracę (czynności) pozwalającą zarobić te pieniądze”.

W oparciu o pojęcie wartości czasu przeznaczanego na rekreację oszacować można dwie pierwsze składowe: (1) dolną granicę wartości obszaru chronionego, której miarą jest koszt podróży do obszaru oraz (2) wartość korzyści związanych z konsumpcją walorów rekreacyjnych obszaru chronionego. Wartość obszaru wynikającą z potrzeby zachowania jego walorów określić należy posługując się inną metodą.

Obliczając dolną granicę wartości obszaru chronionego, której miarą jest koszt dotarcia do niego, wzięto pod uwagę, że podróż wymaga poniesienia dwóch rodzajów kosztu: kosztu transportu oraz kosztu czasu podróży. Ten pierwszy daje się wyrazić w pieniądzu, w przypadku drugiego, wygodnie jest zastosować pojęcie wartości czasu przeznaczanego na rekreację. Należy przy tym uwzględnić dwa różne sposoby, na jakie podróżujący traktuje czas spędzony w podróży. Z jednej strony, podróż do obszaru może być odbierana jako strata czasu przeznaczanego na rekreację i wówczas koszt czasu podróży równy jest tej części wartości czasu przeznaczanego na rekreację, która poświęcona została na podróż. Z drugiej strony, podróż do obszaru wcale może nie być odbierana jako strata czasu przeznaczanego na rekreację (jest częścią tego czasu) i wówczas koszt czasu podróży równa się zero. Dolna granica wartości rekreacyjnej obszaru chronionego, z punktu widzenia kosztu dotarcia do niego, wynosi zatem tyle, ile wynosi obliczony powyższą metodą koszt czasu podróży plus koszt transportu do tego obszaru (gdy jest to konieczne dodaje się opłatę za wstęp albo koszt pobytu).

Dla oszacowania wartości obszaru chronionego z punktu widzenia korzyści dostarczanych w drodze konsumpcji jego walorów rekreacyjnych, wykorzystano także kategorię wartości czasu przeznaczanego na rekreację. Z definicji wynika, że wartość czasu przeznaczanego na rekreację jest odzwierciedleniem świadomości tego, jakich korzyści pozbawia się osoba rezygnując z rekreacji, a więc świadomości, jaka jest wartość tych korzyści. Jeżeli zatem osoba posiada taką świadomość, to istnieje możliwość oszacowania wartości korzyści związanych z walorami rekreacyjnymi obszaru chronionego. Przyjmuje się założenie, że każdy pobyt na obszarze chronionym to nowa porcja korzyści. Korzyść ma zatem charakter addytywny i rośnie wraz z liczbą i długością pobytów. Jej wartość szacuje się jako iloczyn długości czasu spędzonego na rekreacji i wartości czasu przeznaczanego na rekreację. Za jednostkę odniesienia przyjmuje się jeden rok. Wartość ta wymaga uzyskania informacji o zarobkach. Pytanie nie może zawierać prośby o podanie wysokości zarobków. Respondent powinien być proszony jedynie o to, żeby obliczyć w pamięci fundusz swobodnej decyzji (odjąć od swojego miesięcznego dochodu sumę wydatków przeznaczonych na stałe pozycje budżetu domowego), a resztę podzielić przez liczbę dni roboczych i podać wysokość dniówki lub idąc jeszcze dalej, podzielić tę wysokość przez liczbę godzin pracy i podać wysokość zarobku za godzinę (badający

powinien dysponować kalkulatorem, który będzie wręczać respondentowi). Godzinowa czy też dzienna stawka powinna być następnie porównywana z ilością czasu poświęconego rekreacji (ustalanej przy pomocy innego pytania), i dzięki czemu możliwe będzie określenie maksymalnej wysokości zarobku przy jakiej respondent skłonny jest zrezygnować z określonej ilości czasu przeznaczonego na rekreację. Ta wysokość równa jest wartości czasu przeznaczonego na rekreację.

Dla zmierzenia wartości wynikającej z potrzeby zachowania walorów obszaru chronionego w przyszłości należy posłużyć się metodą wyceny warunkowej, opierającej się na deklarowanych preferencjach użytkowników walorów. Respondenci pytani są o to, ile byliby gotowi zapłacić, aby ze względu na korzyści, których dostarcza im pobyt na obszarze chronionym, zachować ten obszar w niezmienionym stanie. Takie podejście pozwala określić poziom, do jakiego użytkownicy obszaru chronionego są gotowi poświęcić swoje zasoby finansowe, aby zaspokoić potrzebę posiadania pewności, że obszar ten wraz ze swoimi walorami, będzie dostarczać im tych samych korzyści również za jakiś czas i stanowi miarę wartości przypisywanej przez nich obszarowi chronionemu z punktu widzenia zaspokojenia tej potrzeby. W sytuacji, kiedy respondent nie jest pewny jaka jest jego gotowość do zapłaty, należy pytać go o kwotę za jednorazowy wstęp do parku. Suma tych kwot dla okresu jednego roku jest miarą wartości potrzeby zachowania walorów parku w przyszłości.

Literatura

- Bartczak A. 2006. Wartość funkcji rekreacyjnej lasów w Polsce. *Ekonomia i Środowisko*, Białystok, 2 (30): 23-41.
- Eagles P.F.J. et al. 2002. Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management. World Commission on Protected Areas (WCPA), Best Practice Protected Area Guidelines Series No. 08, IUCN – The World Conservation Union.
- Giergiczny M. 2011. Ekonomiczna wartość Puszczy Białowieskiej. *Dziki Życie* 2 (36).
- Mazurkiewicz L. 2010. O istocie turystyki zrównoważonej. *Turystyka i Rekreacja*, Akademia Wychowania Fizycznego, Warszawa, t. 6: 5-16.

Ludwik Mazurkiewicz, Artur Bosek

Wydział Turystyki i Rekreacji

Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie

l.mazurkiewicz@vp.pl, arturboss@wp.pl